

### Професійно-педагогічна компетентність вчителя

У статті проаналізовано різні підходи до визначення понять „професійно-педагогічна компетентність” та „компетенція”, визначено показники та види професійної компетентності. Виділено основні підходи вчених до вивчення професійної компетентності вчителя.

**Ключові слова:** професійно-педагогічна компетентність, компетенція, види професійної компетентності, показники професійної компетентності.

*Постановка проблеми в загальному вигляді...* Кожна історична епоха породжує свої погляди на виховання людини, її навчання та освіти, і саме школа забезпечує формування і розвиток інтелектуальної та творчої особистості, з почуттям власної гідності та можливостями для самореалізації. В сучасних умовах реформування освіти радикально змінюється статус вчителя, його освітні функції і, відповідно, змінюються вимоги до його професійно-педагогічної компетентності. Сучасна школа потребує кваліфікованого педагога відповідного рівня та профілю, конкурентоспроможного, компетентного, який вільно володіє своєю професією і орієнтується в суміжних галузях діяльності, готового до постійного професійного зросту, соціальної та професійної мобільності. Тому одним із пріоритетних завдань, які стоять перед нашим суспільством, є підготовка нового покоління вчителів, підвищення їх загальної культури, професійної кваліфікації відповідно до їхньої ролі у суспільстві.

*Аналіз досліджень і публікацій...* Вітчизняна педагогіка має вже певні напрацювання у дослідженні проблеми професійної компетентності вчителя. Проблему компетентності на різних рівнях аналізу розробляли В.Аніщенко (професійна підготовка на основі стандарту компетентності), А.Василук (сучасні підходи до компетентності вчителів), С.Гончаренко (тлумачення явища компетентності), В.Ковальчук (соціальна компетентність), К.Корсак (цивілізаційна компетентність), І.Тараненко (компетентність як здатність до найефективнішого застосування знань), І.Яшук (життєва компетентність особистості) та інші.

*Формулювання цілей статті...* Мета статті – проаналізувати різні підходи до визначення понять „професійно-педагогічна компетентність” та „компетенція”, визначити показники професійної компетентності, а також виділити основні підходи учених до вивчення професійної компетентності вчителя.

*Виклад основного матеріалу...* Згідно словника С.Ожегова, поняття „компетентний” визначається як „знаючий, обізнаний, авторитетний в якій-небудь галузі” [9, с.423]. Поняття „компетентність”, як педагогічна категорія, з’явилося порівняно недавно і в наш час існує велика кількість різних підходів до трактування цього терміна. Коротко зупинимось на деяких підходах до загального визначення „професійна компетентність”, що існують у сучасній науці.

А.Маркова визначає професійну компетентність як „психічний стан, що дозволяє діяти самостійно і відповідально; володіння людиною здатністю і вмінням виконувати певні трудові функції, що полягають в результатах праці людини” [6, с.8]. Поняття „компетентність” вона пов’язує з дозріванням особистості і знаходженням такого стану, який дозволяє їй продуктивно діяти при виконанні трудових функцій і досягати відчутних результатів.

Д.Савельєв під професійною компетентністю розуміє здатність посадової особи успішно вирішувати завдання, що відносяться до його компетенції [15, с.12].

Професійна компетентність також визначається як:

- наявність спеціальної освіти, широкої, загальної та спеціальної ерудиції, постійне підвищення своєї науково-професійної підготовки (І.Лотова) [5];
- особисті можливості посадової особи, її кваліфікацію, що дозволяє їй приймати участь у розробці певного кола рішень або вирішувати самій питання, завдяки наявності у неї певних знань і навичок (Т.Леонтьєва, А.Роботова) [14; 25];
- професійна підготовленість і здатність суб’єкта праці до виконання завдань та обов’язків повсякденної діяльності (К.Альбуханова) [12];
- потенційна готовність вирішувати завдання зі знанням справи (Е.Попова) [11].

Отже, показниками професійної компетентності є:

- 1) загальна сукупність об’єктивно необхідних знань, вмінь та навичок;
- 2) вміння правильно розпоряджатись ними при виконанні своїх функцій;
- 3) практичний досвід; результат праці людини;
- 4) індивідуально-психологічні якості.

Не існує єдиного підходу і до визначення поняття „професійна компетентність вчителя”. А.Акімов трактує професійну компетентність вчителя як суму знань, вмінь, навичок, засвоених суб’єктом в

процесі навчання, – у вузькому значенні, і як рівень успішності взаємодії з навколишнім середовищем – у широкому [2, с.37]. А.Маркова визначає професійну педагогічну компетентність як „обізнаність вчителя про знання та вміння у їх нормативних ознаках, які необхідні для реалізації цієї праці; володіння психологічними якостями, необхідними для її виконання; реальна професійна діяльність у відповідності з еталонами та нормами”. На її думку, в зміст компетентності педагога включається процес (його складові – педагогічна діяльність, педагогічне спілкування, особистість) та результат (навченість та вихованість школярів) його праці. А.Маркова звертає увагу на те, що знання та вміння вчителя складають об’єктивну структуру його праці і в кожному процесуальному блоці розглядає об’єктивно необхідні знання та вміння, а потім психологічні вимоги до їх виконання [6]. Є.Попова також досліджує психолого-педагогічну компетентність як інтегральну характеристику, проте вона підкреслює більшу значимість психологічних якостей особистості педагога, котрі доповнюються уміннями („техніками”), і, відповідно, при формуванні психолого-педагогічної компетентності вчителя головна роль належить вдосконаленню його особистості [11].

Професор А.Крилов зауважує, що „майстер педагогічної праці – це, перш за все, висококомпетентний у психолого-педагогічній і власній предметній галузі спеціаліст, який вміє репродукувати на високому рівні професійні знання, навички та вміння” [13, с.574]. На його думку, компетентний викладач інтегрує у собі високий рівень професійних, педагогічних, психологічних та соціальних якостей.

На думку Р.Овчарова, педагогічна компетентність – це готовність до педагогічної діяльності, певний набір психологічних якостей (характер, темперамент, тип нервової системи тощо), прагнення до нового творчого осмислення своєї праці, здатність до розвитку творчого потенціалу [8, с.410].

Н.Абульханова велике значення надає конкретно-предметним знанням спеціаліста, оскільки, на її думку, саме вони виступають першоосновою формування всієї професійної компетентності, тому система підготовки спеціаліста повинна забезпечувати, перш за все, засвоєння відповідних знань, оскільки саме вони являються відповідною передумовою для реалізації процесу праці [12].

На думку І.Саєва, А.Міщенко, В.Сластьоніна та Є.Шиянова професійна компетентність педагога виражає єдність його теоретичної та практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності, при цьому основу структури компетентності вчителя складають численні педагогічні вміння, що характеризують цю готовність [10].

О.Ломакіна підходить до розгляду поняття „професійна компетенція вчителя” з позиції системного підходу і визначає його як „інтегративну властивість особистості, що включає сукупність компетенцій в психолого-педагогічній та предметній галузях знань і готовність до професійної діяльності, що проявляється в її результатах і якості” [4, с.9].

А.Белкін та В.Нестеров пропонують розглядати компетенції як сукупність того, що людина має, а компетентність – сукупність того, чим вона володіє. В педагогічному плані компетенція розглядається цими авторами як сукупність професійних уповноважень, функцій, що створюють необхідні умови для ефективної діяльності в освітньому процесі, а професійно-педагогічна компетентність уявляється як сукупність професійних, особистісних якостей, що забезпечують ефективну реалізацію компетенції [7, с.4]. А.Белкін та В.Нестеров виділяють декілька ключових компетенцій, що являються складовими професійно-педагогічної компетентності, а саме:

- когнітивну (професійно-педагогічна ерудиція);
- психологічну (емоційна культура та психологічна проникливість);
- комунікативну (культура спілкування та педагогічний такт);
- риторичну (професійна культура мови);
- професійно-технічну;
- професійно-інформаційну (моніторингова культура) [8].

А.Маркова виділяє такі види професійної компетентності вчителя:

- спеціальну компетентність;
- соціальну компетентність;
- особистісну компетентність;
- індивідуальну компетентність [6].

В.Адольф розрізняє предметну, психолого-педагогічну та методичну компетентність вчителя, котрі в сукупності утворюють так звану функціональну компетентність [1].

Н.Кузьміна розширює цей перелік і виділяє такі види педагогічної компетентності:

- спеціальну компетентність в галузі дисципліни, яку викладаєш;
- методичну компетентність в галузі способів формування знань, вмінь та навичок в учнів;
- психолого-педагогічну компетентність в сфері навчання;
- диференціально-психологічну компетентність в галузі мотивів, здібностей, спрямованості учнів;
- аутопсихологічну компетентність або рефлексію педагогічної діяльності.

При цьому в змісті кожного з видів педагогічної компетентності Н.Кузьміна надає перевагу необхідним в педагогічній діяльності знанням та вмінням [3].

Аналіз наукової літератури з проблеми професійно-педагогічної компетентності вчителя засвідчив, що, досліджуючи педагогічну компетентність, одні вчені віддають перевагу загальним і спеціальним знанням вчителя, інші – засвоєнню професійних вмінь; деякі – доповнюють необхідні знання та вміння певними психологічними якостями, а деякі – підкреслюють особистісні якості педагога в змісті його професійної компетентності.

*Висновки...* Таким чином, можна виділити декілька підходів до вивчення професійної компетентності вчителя, а саме:

1. **Процесуальний** (Н.Кузьміна): а) гностичний і конструктивний компоненти (дослідження якості підготовки до навчально-виховного процесу); б) рефлексивний компонент (дослідження діяльності вчителя у ході навчально-виховного процесу); в) рефлексивний компонент (дослідження контрольно-діагностичної діяльності вчителя).

2. **Особистісний підхід** (Є.Рогов, В.Шувалова, А.Щербаков та ін.): а) оцінка знань та вмінь вчителя; б) мотиваційний компонент; в) професійно значимі особистісні якості вчителя.

3. **Комплексний підхід** (А.Маркова): а) дослідження педагогічних вмінь вчителя; б) дослідження результатів праці вчителя (знання та вихованість учнів).

#### Список використаних джерел та літератури:

1. Адольф В. А. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя / В. А. Адольф // Педагогика. – 1998. – № 1. – С. 72–75.
2. Акимов А. П. О характере профессиональных умений в деятельности педагогов-мастеров. / А. П. Акимов // В кн. : Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы. – Вып. 1. – Л., 1973. – 173 с.
3. Кузьмина Н. В. Актуальные проблемы профессионально-педагогической подготовки / Н. В. Кузьмина, В. Гинецинский // Советская педагогика. – 1982. – № 3. – С. 63–66.
4. Ломакина О. Е. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя иностранных языков : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 „Теория и методика профессионального образования” / О.Е. Ломакина. – Волгоград, 1998. – 26 с.
5. Лотова И. П. Психологические условия эффективности профессиональной деятельности работников социальных служб / И. П. Лотова. – М. : Издательство МГСУ „Союз”, 1999. – 127 с.
6. Маркова А. К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя / А. К. Маркова // Советская педагогика. – 1990. – № 8. – С. 82–88.
7. Нестеров В. В. Педагогическая компетентность : учеб. пособие / В. Нестеров, А. Белкин. – Екатеринбург : Центр „Учебная книга”, 2003. – 188 с.
8. Овчарова Р. В. Технологии практического психолога образования / Р. В. Овчарова. – М., 2001. – 125 с.
9. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М. : ООО „Технологии”, 2005. – 944 с.
10. Педагогика : учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев. – М. : Школа-Пресс, 1998. – 512 с.
11. Попова Е. В. Психолого-педагогическая компетентность как научно-педагогическая проблема / Е. В. Попова // Известия Южного отделения Российской академии образования. – Вып. 1. – Ростов н/Д, 1999. – С. 127–136.
12. Психология и педагогика : учеб. пособие / под ред. К. А. Абульхановой, Л. Г. Лаптева, В. А. Сластенина. – М. : Совершенство, 1998. – 127 с.
13. Психология / под ред. А. А. Крылова. – М., 1998. – 243 с.
14. Роботова А. С. Введение в педагогическую деятельность / А. Роботова, Т. Леонтьева и др. – М., 2002. – 234 с.
15. Савельев Д. С. Материалы с семинарских занятий заместителя директора школы / Д. С. Савельев. – Ульяновск : ИПК ПРО, 1996. – 56 с.

#### Аннотация

О.В.Орловская

#### Профессионально-педагогическая компетентность учителя

В статье проанализированы различные подходы к определению понятия „профессионально-педагогическая компетентность” и „компетенция”, определены показатели и виды профессиональной компетентности. Выделены основные подходы ученых к изучению профессиональной компетентности учителя.

**Ключевые слова:** профессионально-педагогическая компетентность, компетенция, виды профессиональной компетентности, показатели профессиональной компетентности.

#### Summary

O.V.Orlovska

#### Professional-Pedagogical Competence of the Teacher

The article deals with various approaches to the concept definition „professional-pedagogical competence” and „competence”. Indicators and kinds of professional competence are defined. The basic approaches of scientists to studying of professional competence of the teacher are allocated.

**Key words:** professional-pedagogical competence, competence, kinds of professional competence, indicators of professional competence.

Дата надходження статті: „17” лютого 2012 р.